

Dokumenti ZAVNOBiH-a u svjetlu Povelje Ujedinjenih nacija

Ešref Vražalić

1. — Atlantska povelja i usvojena načela ZAVNOBiH-a

Organi narodne vlasti izrasli iz narodnooslobodilačke borbe i njenih organa postali su moćan faktor u svim krajevima naše zemlje. Provodeći u svojoj zemlji načela Atlantske povelje i Deklaracije Ujedinjenih nacija oni su postali politički nosioci unutrašnjeg razvitka zemlje i doprinosili razvoju međunarodnih odnosa. To se jasno izražava u Rezoluciji ZAVNOBiH-a, usvojenoj na Prvom zasjedanju.

a) Načelo samoopredjeljenja i ravnopravnosti naroda

U Atlantskoj povelji od 14. avgusta 1941. godine u trećem načelu je zapisano da države potpisnice »poštuju pravo svih naroda da izaberu oblik vladavine pod kojim žele živeti; i one žele da suverena prava kao i pravo upravljanja samim sobom budu vraćena onima koji su toga bili silom lišeni.«¹⁾

Ovo načelo Atlantske povelje izraženo je u diskusiji delegata, a prihvaćeno je i u Rezoluciji ZAVNOBiH-a.

Predsjednik AVNOJ-a dr Ivan Ribar u pozdravnoj riječi na skupštini u Mrkonjić Gradu istakao je »da je politika... protunarodnih režima u staroj Jugoslaviji, razdvajala Srbe, Hrvate i Muslimane u Bosni i Hercegovini dok je narodnooslobodilački pokret stvorio od Bosne i Hercegovine primjer borbenog jedinstva i bratstva svim našim narodima. Narodi Bosne i Hercegovine u borbi koja je zadivila čitav svijet, izgradili su svoju istinski demokratsku vlast koja počinje od seoskih NOO-a pa završava ZAVNOBiH-om kao najvišim političkim predstavništvom naroda Bosne i Hercegovine.

Danas treba da se postavi princip narodnog samoodređenja, što znači da sam narod, bez ičije pomoći sa strane, ostvari pravo i da i u budućnosti sam

¹⁾ *Ujedinjene nacije, zbirka dokumenata 1941—1945*, izd. Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1948, str. 7.

ravna svojom sudbinom, izgradivši putem narodnooslobodilačke borbe temelje jedinstva i bratstva, Bosna i Hercegovina stvorila je uslove za ostvarenje principa narodnog samoodređenja...«²⁾

Povelja Ujedinjenih nacija u svom prvom članu pod tačkom dva usvojila je načelo ravnopravnosti i samoopredjeljenja naroda, što je preuzela iz Atlantske povelje.

ZAVNOBiH je u četvrtoj tački Rezolucije usvojio načela izražena u Povelji istakavši:

»4) Narodi Bosne i Hercegovine stvaraju u zajednici sa ostalim narodima Jugoslavije novu demokratsku federativnu Jugoslaviju slobodnih i ravnopravnih naroda, u kojoj će biti zajamčena puna ravnopravnost svim njenim narodima«.³⁾

U daljem tekstu Rezolucije ističe se da su narodi Bosne i Hercegovine, u zajednici sa drugim narodima Jugoslavije, zajedničkim naporima oružanom borbom za slobodu i nezavisnost izvojevali pravo da urede svoju zemlju onako kako to najviše odgovara volji i interesima i njih samih i svih naroda Jugoslavije.

Načelo ravnopravnosti i samoopredjeljenja naroda, koje je prihvaćeno u međunarodnim odnosima i međunarodnoj zajednici kao načelo *ius cogens*, dobilo je svoj praktični značaj u Rezoluciji ZAVNOBiH-a.

Ovo načelo dobilo je punu podršku svih zemaljskih i pokrajinskih predstavničkih političkih tijela i uticalo je na usvajanje »Odluke o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu« na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu.

Načelo ravnopravnosti ostvareno je na Prvom zasjedanju ZAVNOiBH-a i pri sastavu delegata — učesnika. Pored ravnopravne zastupljenosti Srba, Muslimana i Hrvata, bili su prisutni i delegati Poljaka i Ukrajinaca, koji žive na teritoriji Bosne i Hercegovine. Tako je delegat Ignjac Kunecki iz Prnjavora pozdravio »Skupštinu u ime 18.000 Poljaka, koji su se nastanili u srednjoj Bosni...«, a delegat Vasilj Semak iz Prnjavora »donosi delegatima pozdrav od 7.000 Ukrajinaca nastanjenih u srednjoj Bosni«.⁴⁾

Načela Atlantske povelje su praktično primijenjena ne samo u sastavu delegata ZAVNOBiH-a nego i u usvojenoj Rezoluciji i uticala su da se usvoje i putem odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a. Treba reći da je ZAVNOBiH ovo usvojio prije Drugog zasjedanja AVNOJ-a, pa je tim i značajnije što su usvojena na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a.

b) Načelo suvereniteta

U Atlantskoj povelji istaknuto je načelo suverenih prava, kao i pravo upravljanja samim sobom. ZAVNOBiH, kao najviše predstavničko i političko tijelo, bio je nosilac suvereniteta naroda Bosne i Hercegovine, pa je bio ovlašten da prenese neka suverena prava na AVNOJ. Tako je na svom Zasjedanju ZAVNOBiH prenio svoje suvereno pravo predstavljanja pred inostranstvom na AVNOJ, ističući u Rezoluciji u četvrtoj tački da »Narod Bosne i Hercegovine danas predstavlja ZAVNOBiH i AVNOJ, koje oličava bratstvo naših

²⁾ Zapisnik Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a, Institut za istoriju radničkog pokreta u Sarajevu — ZAVNOBiH II, dok. br. 5.

³⁾ Dr Leo Geršković, *Dokumenti o razvoju narodne vlasti*, Bgd. 1946, 166. i Arhiva IRP u Sarajevu — ZAVNOBiH — II, dok. br. 11.

⁴⁾ IRP — Sarajevo, zapisnik ZAVNOBiH-a, dok. br. 5.

naroda i njihovu nepokolebljivu volju da izgrade ravnopravnu demokratsku federativnu Jugoslaviju, i da ga može predstavljati danas u zemlji i pred inostranstvom jedino AVNOJ i vlast koja iz njega proizilazi.«⁵⁾

Pored toga, Skupština je prihvatila u Rezoluciji u trećoj tački da »Narodi Bosne i Hercegovine odriču svako pravo tzv. londonskoj vladi da ih predstavlja i govori u njihovo ime.«⁶⁾

Ovim je preneseno pravo predstavljanja na AVNOJ, a oduzeto ovo pravo izbjegličkoj vladi sa kraljem na čelu. Narodi Bosne i Hercegovine posredstvom svojih delegata na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a istakli su u Rezoluciji da »ne mogu preći preko činjenice da su kralj i monarhija centar oko koga se okuplja izbjeglička reakcija, koja je organizovala bratoubilački rat u službi okupatora... i da s pravom traže od Engleske i Amerike da londonskim izdajničkim izbjeglicama i kralju Petru II otkažu svaku podršku.«⁷⁾

Ovo je došlo do izražaja u diskusiji delegata Rodoljuba Čolakovića, koji je u svojoj četvrtoj tački istakao:

»I mi jedini predstavnici naroda Bosne i Hercegovine izrazili smo na ovom istorijskom skupu jednodušnu odlučnost da nećemo dozvoliti povratak izdajničkoj 'vladi' i njenom kralju — izdajniku Petru II...«

Ovaj zahtjev istaknut je i u Proglasu ZAVNOBiH-a da »narodi Bosne i Hercegovine, zajedno sa ostalim narodima Jugoslavije, žigošu i tzv. jugoslovensku vladu, i kralja Petra II kao izdajnike, i traže od saveznika da im odrekne gostoprimstvo i svaku podršku.«⁸⁾

c) Odluke AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a za ostvarenje načela Atlantske povelje i Deklaracije UN

Drugo zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu, u poznatoj Deklaraciji, usvojilo je odluke u kojima su izražena načela usvojena u Rezoluciji i proglasu ZAVNOBiH-a i prihvatilo načela ravnopravnosti i samoopredjeljenja naroda. Posebno su usvojene odluke na kojima su pravno zasnovani temelji nove Jugoslavije, koja »se izgrađuje i izgradiće se na federativnom principu, koji će obezbijediti punu ravnopravnost... naroda Srbije, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Crne Gore, i Bosne i Hercegovine.«⁹⁾

U Deklaraciji Ujedinjenih nacija u prvoj tački istaknuto je da »Svaka Vlada obavezuje se da će upotrebiti sva svoja sredstva, vojna ili privredna protiv članova Trojnog pakta...« Izbjeglička vlada sa kraljem na čelu i ako je potpisnica ove Deklaracije, ne samo što nije angažovala vojna i privredna sredstva za borbu protiv sila Trojnog pakta, nego su njene četničke i druge snage saradivale sa okupatorom i vodile oružanu borbu protiv snaga narodno-oslobodilačkog pokreta u našoj zemlji. Izbjeglička vlada je iznevjerila načela Deklaracije, a snage narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji su u potpunosti ostvarili i Atlantsku povelju i Deklaraciju UN.

Izbjeglička vlada sa kraljem na čelu trošila je bezobzirno ogromna finansijska sredstva za svoje potrebe i potrebe četničkih i dr. organizacija, pomažući na taj način okupatoru sa kojim je saradivala posredstvom Draže

⁵⁾ Isto, dok. br. 11.

⁶⁾ Isto, dok. br. 11.

⁷⁾ Isto, dok. br. 11.

⁸⁾ Dr Leo Geršković, op. cit. 169.

⁹⁾ Isto, 215, Odluka o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu.

Mihailovića i Milana Nedića. Na taj način utrošili su finansijska sredstva koja su bila svojina Narodne banke u iznosu: 30 miliona dolara, 4 vagona zlata, 37 miliona dinara, 2 i po miliona drahmi, preko milion funti sterlinga, a na ime zajma utrošili su: 20 miliona franaka, 4 miliona funti sterlinga, 23 miliona dolara i preko 3 i po miliona švajcarskih franaka.¹⁰⁾

Dva vagona zlata vlada je prodala za 22 i po miliona dolara, a druga dva vagona prodala je popunjavajući svoje »povjerljive kredite« koji su služili borbi protiv narodnooslobodilačke borbe i za pokriće troškova dvora i emigracije. Pored toga, izbjeglička vlada trošila je finansijska sredstva, kao što su, na primjer, bili prihodi od jugoslovenskih trgovačkih brodova koji su iznajmljeni raznim kompanijama, i pod nacionalnim zastavama njihovih zemalja plovili.¹¹⁾

U ovoj teškoj borbi naši narodi su ulagali sve snage i sredstva, dali su velike žrtve za oslobođenje svoje zemlje od okupatora i njegovih pomagača sa izbjegličkom vladom, kraljem, njihovim četničkim organizacijama.

ZAVNOBiH je u Rezoluciji u 5. tački postavio zadatak da razvija oružanu borbu protiv okupatora i njihovih pomagača, uvodeći nove borce u narodnooslobodilački pokret.

Na Skupštini ZAVNOBiH-a načelnik Vrhovnog štaba NOV i POJ¹²⁾ u pozdravnoj riječi u ime Vrhovnog štaba istakao je: »Bosna i Hercegovina odigrala je značajnu ulogu u narodnooslobodilačkoj borbi. Ona je dala mnogo-brojne svoje sinove u našu vojsku koji su tukli neprijatelja na svim frontovima. Na terenu Bosne i Hercegovine odigrale su se mnoge slavne bitke. Sve važnije odluke o operacijama naše vojske donio je naš Vrhovni komandant drug Tito na tlu Bosne i Hercegovine. Narod Bosne i Hercegovine, u najtežim danima primio je na svoja njedra desetke hiljada naših boraca, ukazavši im svaku pomoć.«¹³⁾

Na tlu Bosne i Hercegovine formirane su prve brigade, prve divizije i korpusi. Ovdje su se odvijale glavne vojne operacije od druge, zaključno sa sedmom ofanzivom neprijatelja protiv NOV i POJ. Na teritoriji Bosne doneseni su najvažniji propisi¹⁴⁾ o organizovanju narodne vlasti i pozadine i održana su zasjedanja AVNOJ-a u Bihaću i Jajcu.

U Bosni i Hercegovini u 1943. godini najpotpunije su bili organizovani organi vlasti u svim njenim krajevima. Zato su i Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a i usvojena načela u Rezoluciji od osobitog značaja za dalji razvoj oružane borbe protiv okupatora i njegovih pomagača.

Za međunarodne odnose, za sve progresivne i demokratske snage anti-fašističke koalicije, značajna je činjenica da su AVNOJ i ZAVNOBiH izabrali počasno predsjedništvo skupštine u koje su ušli: predsjednik Sovjeta narodnih komesara Sovjetskog Saveza Staljin, premijer britanske vlade Vinston Čerčil, predsjednik SAD Franklin Ruzvelt, Vrhovni komandant NOV i POJ Tito, predsjednik AVNOJ-a dr Ivan Ribar, predsjednik ZAVNOH-a Vladimir Nator, predsjednik Izvršnog odbora Oslobodilne fronte Josip Vidmar i dr.¹⁵⁾

¹⁰⁾ Dušan Plenča: *Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku drugog svjetskog rata*, izd. 1962. Bgd, Instituta za društvene nauke, 14, 297. i 298.

¹¹⁾ *Vjesnik u srijedu*, od 30. sept. 1959, 11. D. Plenča: *Rasipnici na djelu*.

¹²⁾ General-major Arsa Jovanović, Arhiva IRP, Sarajevo, op. cit. dok. br. 5.

¹³⁾ Isto.

¹⁴⁾ Fočanski i tzv. Krajiški principi.

¹⁵⁾ Arhiv IRP u Sarajevu, ZAVNOBiH, II, dok. br. 5.

Övakav izbor počasnog predsjedništva ima trostruki značaj.

Prvo, simbolično predstavlja povezanost narodnooslobodilačke borbe svih naših naroda sa borbom koju vode tri sile Antifašističke koalicije.

Drugo, prihvatanje načela Atlantske povelje koju su objavile SAD i Vel. Britanija, a kojoj je kasnije pristupio i Sovjetski Savez posebnom svojom izjavom od 24. septembra 1941. godine u kojoj se ističe: »Zadatak svih naroda i svih vlada, prinuđenih da vode nametnuti im rat... da mobilišu i ulože sve svoje sile, sva svoja sredstva za najpotpunije rješenje tog zadatka... Taj zadatak ujedinjuje u sadašnjem trenutku naše zemlje i naše vlade...«¹⁶⁾

Treće, pokazuje jedinstvenu povezanost svih naših naroda u ovoj borbi i bratsku zajednicu naroda nove Jugoslavije pred cijelim svijetom i među-narodnom zajednicom okupljenih oko Deklaracije UN i Antifašističke koalicije.

U Deklaraciji UN se podvlače i druga načela koja su »od bitne važnosti za odbranu života, slobode, nezavisnosti i verske slobode, kao i za očuvanje prava čoveka i pravde u njihovim sopstvenim kao i ostalim zemljama i da one sada vode zajedničku borbu protiv divljačkih i surovih snaga koje nastoje da podjarme svet«.¹⁷⁾

Ova načela su primjenjivana od početka narodnooslobodilačke borbe u svim našim krajevima u kojima se razvijao narodni ustanak i u kojima je bila organizovana narodna vlast. Posebno je ZAVNOBiH na svom Drugom zasjedanju 1. jula 1944. godine u Sanskom Mostu usvojio Deklaraciju o pravima građana Bosne i Hercegovine,¹⁸⁾ kojom se zajamčuje:

Ravnopravnost Srba, Muslimana i Hrvata Bosne i Hercegovine;

Sloboda vjeroispovijesti i savjesti, kao i ravnopravnost svih vjeroispovijesti;

Sloboda zbora i dogovora, udruživanja i štampe;

Lična i imovna sigurnost građana, kao i sloboda privatne inicijative u privrednom životu;

Ravnopravnost žene s muškarcem, kako u političkom životu zemlje, tako i u svim oblicima društvene djelatnosti;

Izborno pravo birača sa tajnim glasanjem na osnovu opšteg, jednakog i neposrednog prava glasa;

Aktivno i pasivno izborno pravo ima svaki građanin i građanka koji su navršili 18 godina života, a nisu toga prava lišeni na osnovu zakona;

Borci Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda imaju aktivno i pasivno izborno pravo bez obzira na godine starosti;

Svakom građaninu zajamčeno je pravo žalbe na rješenje organa vlasti, kao i pravo molbe i pritužbe svim organima državne vlasti;

Niko ne može biti suđen bez prethodnog sudskog postupka;

Dužnost je i čast svakog za oružje sposobnog građanina Bosne i Hercegovine da kao vojnik narodnooslobodilačke vojske ili borac partizanskih odreda učestvuje u oslobodilačkom ratu;

Narodna demokratska vlast obezbjeđuje putem zakonodavstva svim trudbenicima grada i sela život u skladu sa savremenim shvatanjem socijalne pravde i dostojanstvom čovjeka.

¹⁶⁾ *Ujedinjene nacije, zbirka dokumenata 1941—1945*, izd. Arhiva za pravne i društvene nauke, Bgd, 1948. »Međusaveznički sastanak u Londonu o pristupanju Atlantskoj povelji«, 9.

¹⁷⁾ Isto, Deklaracija Ujedinjenih nacija, 12.

¹⁸⁾ Arhiva IRP u Sarajevu, ZAVNOBiH, dok. br. 56.

U Deklaraciji se naglašava da će narodna demokratska vlast preduzeti mjere za likvidaciju nepismenosti u Bosni i Hercegovini, i da će planski izgrađivati mrežu škola i kulturno-prosvjetnih ustanova radi unapređenja opšteg obrazovanja naroda i njegovog bržeg kulturnog i ekonomskog razvitka. Također se naglašava da će se posvetiti najveća briga »čuvanju i podizanju narodnog zdravlja«.

Ova načela, zapisana u Deklaraciji, rezultirala su iz razvitka narodne vlasti i narodnooslobodilačke borbe, koja su se praktično primjenjivala od početka ustanka.

Značaj ovih načela za međunarodne odnose u drugom svjetskom ratu je prvorazredan. Njihovo provođenje u toku rata u našoj zemlji uz istovremeno vođenje oružane borbe kvalitetan je primjer u istoriji međunarodnih odnosa kako treba provoditi načela unutrašnjeg razvitka na demokratski način, i u duhu usvojenih načela u međunarodnim odnosima.

Zasjedanje najviših predstavničkih tijela u toku rata u Jugoslaviji ima istorijski značaj i predstavlja primjer drugim narodima da se može istovremeno voditi rat protiv nadmoćnog neprijatelja i izgrađivati unutrašnje uređenje zemlje. U istoriji parlamentarizma malo ima primjera ove vrste. U pozdravnoj riječi na Zasjedanju Božidar Magovac u ime ZAVNOH-a istakao je »da se događaj, kao i ovaj današnji ne dešava ni u jednoj zemlji Evrope. Nema naroda koji bi u današnjim ratnim prilikama stvarao svoj parlament. To čini jedino naš narod.«¹⁹⁾

Naš primjer razvoja narodnooslobodilačke borbe i narodne vlasti imao je uticaja i na druge napredne pokrete za organizovanje i vođenje narodnooslobodilačke borbe protiv okupatora i domaćih pomagača, kako u toku drugog svjetskog rata, tako i poslije rata.

Usvojene odluke na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu imale su podršku zemaljskih i pokrajinskih predstavničkih tijela, koja su imala ranije svoja zasjedanja. Takav slučaj je bio i sa usvojenim načelima u Rezoluciji i Proglasu ZAVNOBiH-a. Ovakav pristup u donošenju odluka od strane predstavničkih tijela odozdo na gore potvrđuje demokratskog karaktera naše narodne vlasti. Odluke kao politički i pravni akti najvišeg predstavničkog tijela usvojene u Jajcu su uslovljene zahtjevima i karakterom narodnooslobodilačke borbe kao njen suštinski dio.

2. — Priznanje i značaj NOB-e u međunarodnim odnosima

Primjena načela naučnog socijalizma u organizovanju oružane borbe i istovremenom organizovanju narodne vlasti, provođenju izbornog sistema i zasjedanju predstavničkih tijela i usvajanju političkih i pravnih dokumenata odozdo na gore, predstavlja nov kvalitet u razvoju socijalističke revolucije i izgradnji države u uslovima ratnih operacija. U međunarodnim odnosima naš primjer je imao uticaja i na odluku velikih sila na Teheranskoj konferenciji o priznavanju narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda.²⁰⁾

Poslije ove konferencije tri saveznika: Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez, u decembru 1943. godine, poslije Zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu, dali su svoje izjave u kojima se provlači zajedničko gledište u priznavanju NOV i POJ, ali istovremeno ne odriču se pomoći i tzv. snaga-

¹⁹⁾ Isto, ZAVNOBiH — dok. br. 5.

²⁰⁾ *Ujedinjene nacije, zbirka dokumenata 1941--1945. godine*, op. cit. 26.

ma Draže Mihailovića. Ali, nešto kasnije, pridaje se sve veća važnost našoj borbi u međunarodnim odnosima,²¹⁾ te je 22. februara 1944. godine Winston Čerčil, premijer britanske vlade, izjavio u Donjem domu: »...U jesen 1941. godine partizani maršala Tita otpočeli su protiv Nemaca ogorčenu i žestoku borbu na život i smrt... Oni su uskoro počeli zadavati Nemcima teške gubitke i zagospodarili su prostranim teritorijama... Maršal Tito u ovom trenutku ima više od četvrt miliona ljudi uza se i velike količine oružja oduzetog od neprijatelja... Ove snage vezuju ništa manje nego 14 do 20 nemačkih divizija na Balkanskom poluostrvu. Oko ovih hrabrih snaga, razvio se jedan narodni i ujedinjujući pokret. Komunisti imaju čast da su ga započeli...«²²⁾

Pored ovih priznanja, koja su iskazana u parlamentima saveznika ili su date zvanične izjave posredstvom zvaničnih agencija, i predstavnici ovih država pri Vrhovnom štabu NOV i POJ su dali svoje izjave. Predstavnik Velike Britanije general Maklin 24. februara 1944. godine na večeri u Drvaru, koju je pripremio Vrhovni komandant NOV i POJ za članove vojnih misija, u pozdravnom govoru, rekao je: »Ovde u Jugoslaviji general Kornjejev (predstavnik vojne misije Sovjetskog Saveza), moći će da vidi, kao što sam i ja video, početak nove Evrope. Uveren sam da će ga ono što bude video ispuniti entuzijazmom i poverenjem u budućnost. Naime, narodnooslobodilački pokret nije samo istrebio vrlo veliki broj neprijateljskih snaga, nego je također, u toku ove ogorčene borbe za slobodu, povezo narode Jugoslavije u nerazoriv savez bratstva i istinske demokratije. Međutim, posledice tog pokreta prelaze okvire Jugoslavije... kao što je gosp. Čerčil naglasio u svom zadnjem govoru, ... da Narodnooslobodilačka vojska veže vrlo veliki broj neprijateljskih divizija, čije bi snage inače bile upotrebljene na Istočnom ili italijanskom frontu. To je vrlo stvaran i važan doprinos savezničkom ratnom planu. Nadajmo se da će primjer Jugoslavije pobuditi ostale potlačene narode Evrope da ustanu protiv zajedničkog neprijatelja.«²³⁾

9. decembra 1943. godine državni sekretar za inostrane poslove Sjedinjenih Američkih Država Kordel Hal na konferenciji za štampu dao je izjavu da će Sjedinjene Američke Države pomagati partizane Jugoslavije, kao i snage generala Mihailovića. Sjedinjene Američke Države će zasnovati svoju pomoć Jugoslaviji u prvom redu na praktičnim pitanjima otpora svih grupa u borbi protiv Nijemaca. Vlada Franklina Ruzvelta priznaje kralja i jugoslovensku vladu u Kairu, kao predstavnika Jugoslavije u opštem vođenju rata, iako uspjesi NOVJ pružaju neocjenjive koristi antihitlerovskoj koaliciji. Konačno državno i političko uređenje Jugoslavije stvar je budućnosti koju će odabrati sam jugoslovenski narod.²⁴⁾

Ne samo što je priznata od saveznika naša narodnooslobodilačka borba je istovremeno služila kao primjer i nadahnjivala i druge narode u okupiranoj Evropi. Naši narodi su dali konkretan i znatan prilog pobjedi nad fašizmom.

²¹⁾ Dušan Plenča: *Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku drugog svjetskog rata*, izd. Instituta društvenih nauka, Bgd, 1966, 215—217 i 225, 232, 234.

²²⁾ V. Čerčil, *Drugi svetski rat*, V, izd. Prosveta, Bgd, 454. i V. Dediđer, *Dnevnik*, drugo izdanje, Jugoslovenska knjiga, Bgd, 1951, 1951. 722. i 723.

²³⁾ V. Dediđer, *Dnevnik*, drugo izdanje, 1951. Jugoslovenska knjiga, Bgd, 749 i 750. D. Plenča, op. cit. 243.

²⁴⁾ D. Plenča, op. cit., 216. V. Dediđer, *Dnevnik*, Treći deo, izd. Jugoslovenska knjiga, Bgd, 1950. 34 do 37.

I pored toga, Vel. Britanija i Sovjetski Savez vodili su politiku zasnovanu na interesnim sferama, o podjeli država na Balkanu. Sjedinjene Američke Države reagovala su u prvo vrijeme na ovakav aranžman, ali su kasnije u oktobru 1944. godine na nj pristale.²⁵⁾ U tom aranžmanu od maja 1944. godine pominje se da bi »Rusija imala kontrolni uticaj u Rumuniji, a Britanija u Grčkoj«. Ovaj sporazum je dopunjen u Moskvi oktobra 1944. godine tako da bi »Rusija imala dominaciju u razmjeri 75:25 ili 80:20 u Bugarskoj, Mađarskoj i Rumuniji, dok bi Britanija i Rusija dijelile uticaj u Jugoslaviji sa 50:50. Docnije su Rusi smatrali kao izvjesno da su im V. Britanija i SAD, sporazumom od juna 1944. godine dodijelile izvjestan dio Balkana zajedno sa Rumunijom i Bugarskom, kao njihovu sferu uticaja.«²⁶⁾

Poslije zaključenog sporazuma, vlada Sovjetskog Saveza dala je izjavu: »Sovjetski Savez i Velika Britanija složili su se da vode zajedničku politiku u Jugoslaviji«,²⁷⁾ a Čerčil je u Donjem domu, 27. oktobra 1944. godine, izjavio: »da je sa Staljinom postigao potpuni sporazum o zamršenom pitanju Balkana... mi smo postigli vrho dobar radni sporazum o svim ovim zemljama posebno, tj. o Grčkoj, Rumuniji, Bugarskoj, Jugoslaviji i Mađarskoj..., kako bismo koncentrisali snage protiv neprijatelja i kako bismo obezbudili sporazum posle rata u koliko je to moguće.«²⁸⁾

Sporazum o interesnim sferama uticaja na Balkanu, kao što je ovaj, predstavlja grubo kršenje načela Atlantske povelje u kojima su naročito došli do izražaja: načelo samoopredjeljenja i suverenih prava, kao i načelo prava upravljanja samim sobom. Već tada, u međunarodnim odnosima, saveznici nisu provodili načela Atlantske povelje na koja su sporazumno pristali, i priznali ih u 1941. godini kao rukovodna načela u svojoj politici u međunarodnim odnosima.

Bratstvo i jedinstvo naših naroda izraženo u toku narodnooslobodilačke borbe, snaga i čvrstina naših boraca sa velikim moralom, koji su pokazali u ratu, kao i autoritet nove Jugoslavije koji je stekla u svijetu, spriječili su saveznike da provedu Sporazum o interesnim sferama u Jugoslaviji.

Ovaj poučan primjer u međunarodnim odnosima pokazuje ispravnost našeg puta da se provodeći socijalističku revoluciju osloncem na svoj narod i izražavajući interese svih naroda kako u unutrašnjoj tako i spoljnoj politici, uz čvrsto bratstvo i jedinstvo, mogu savladati sve teškoće koje nailaze u ostvarivanju ciljeva revolucije. Ovo je kvalitativan prilog nauci socijalizma u provođenju njenih načela u praksi. Nauka o međunarodnim odnosima ovim je učvrstila načela izražena u Atlantskoj povelji i Povelji Ujedinjenih nacija. Stav Jugoslavije o ovom pitanju je velika pomoć proleterskom internacionalizmu i međunarodnom radničkom pokretu i drugim progresivnim pokretima.

Ispravnost ovakvog stava Jugoslavije i danas je još jednom potvrđena u provođenju politike kako unutar svake zemlje, tako i u međunarodnim odnosima: nemiješanje u unutrašnje društveno uređenje, poštovanje prava suvereniteta, nezavisnosti, i teritorijalnog integriteta i načela samoopredjeljenja i upravljanja samim sobom. Dominacija i sila još je prisutna u među-

²⁵⁾ V. Dedijer, *Josip Broz Tito*, izd. Kultura, 1952, 402.

²⁶⁾ V. Čerčil, *Drugi svetski rat*, VI, izd. Prosveta, Bgd, 207 i D. Plenča, op. cit., 260.

²⁷⁾ Moskovska *Pravda* od 21. oktobra 1944. godine.

²⁸⁾ V. Čerčil, *Drugi svetski rat*, VI, izd. Prosveta, Bgd, 207. D. Plenča, op. cit., 261. Dr Ešref Vražalić, *Međunarodni odnosi*, izd. Univerzitet u Sarajevu, 1966, str. 182.

narodnim odnosima od strane velikih sila prema malim i srednjim državama. To pokazuje najnoviji primjer u događajima oko agresije i okupacije Čehoslovačke Socijalističke Republike od strane pet socijalističkih država: Sovjetskog Saveza, Poljske, Mađarske, DR Njemačke i Bugarske. Takav primjer ilustruju i neke zapadne sile na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama u provođenju svoje imperijalističke politike služeći se silom u realizaciji dominacije nad malim i srednjim državama.

Zato se, proučavajući našu narodnooslobodilačku borbu i analizirajući rad predstavničkih organa u našoj zemlji prije 25 godina, ne može preći preko činjenice, a da se ne ukaže koliko je bila ispravna politika KPJ u provođenju socijalističke revolucije na načelima marksizma-lenjinizma. Od tada, pa do današnjeg dana, ta rukovodna načela komunista Jugoslavije kako u razvijanju socijalizma u zemlji, tako i u međunarodnim odnosima postaju sastavni dio proleterskog internacionalizma i savjest progresivnog čovječanstva. U ovom smislu neka posluži i ovaj primjer:

Među prvim izjavama državnika u drugom svjetskom ratu o spoljnoj politici bila je izjava predsjednika Nacionalnog komiteta Jugoslavije Josipa Broza Tita poslije Zasedanja u Jajcu. U ovoj izjavi objavljenoj u »Njujork Tajmsu« u broju od 21. maja 1944. godine iznijeti su principi spoljne politike Jugoslavije:²⁹⁾

1) Zahtjev za »priznanje Nacionalnog Komiteta od strane saveznika, pretstavlja pomoć koju očekuju narodi Jugoslavije i narodnooslobodilačka armija«. »Narodi Jugoslavije imaju puno pravo da očekuju neposrednu pomoć od UNRE«. U tom smislu tražili smo da »budemo uključeni u članstvo UNRE«.

2) Da će naponi Jugoslavije u ratu dati Jugoslovenima pravo »da sami za sebe stvore svoju vladu i odrede svoje spoljne odnose — pravo zagarantovano Atlantskom poveljom i konferencijama u Moskvi i Teheranu«.

3) »Iskustvo iz prošlosti pokazuje koliko je mnogo i kako je skupo narod Jugoslavije plaćao zato što su se strane sile mešale u stvari njegove spoljne i unutrašnje politike... Naučivši ovu lekciju Narodnooslobodilački pokret boriće se svim svojim silama protiv intervencije stranih sila u unutrašnju ili spoljnu politiku Jugoslavije«.

4) Načelo uzajamnog poštovanja naroda i prijateljske saradnje u obnovi ratom opustošene Evrope.

5) Spoljna politika Jugoslavije će »biti održavanje najboljih mogućih odnosa sa svoje tri velike saveznice, Britanijom, SAD i SSSR-om i da će podrška sve tri velike sile biti isto tako potrebna Jugoslaviji u miru kao i u ovom ratu«.

6) Intervenisali smo »kod saveznika u vezi s blokiranjem zlata Narodne banke Jugoslavije koje vlada u izbjeglištvu želi da nezakonito prisvoji«.

7) Nacionalni komitet zatražio je od »saveznika kontrolu jugoslovenske trgovačke moranarice koja se sad nalazi u rukama izbjegličke vlade«.

Ovakvi principi spoljne politike Jugoslavije odgovaraju ciljevima Ujedinjenih nacija i njihovom međunarodnopravnom formulisanju u načelima Povelje.

Princip nezavisnosti i nemiješanja u unutrašnje poslove drugih zemalja prvi put je istaknut u međunarodnim odnosima u toku drugog svjetskog rata.

²⁹⁾ V. Dedijer, *Dnevnik*, Treći deo, izd. Jugoslovenska knjiga, Bgd, 1950, 110 do 113.

Nova Jugoslavija ga je prva postavila u međunarodnoj zajednici kao rukovodno načelo u njenoj spoljnoj politici koje nije bilo predviđeno ni u Atlantskoj povelji.

Summary

In the approved documents of ZAVNOBiH and AVNOJ, as well as in the documents of other land and province antifascist assemblies the following principles are particularly stressed: selfcommitment, equality of peoples and sovereign rights.

The Atlantic Charter stresses the principle: »The right of all nations to choose the form of government... and that the sovereign rights as well as the right of governing oneself be restored«.

ZAVNOBiH in its »Resolution« has also stressed these principles stating that »The peoples of Bosnia and Herzegovina build together with the other peoples of Yugoslavia the new democratic federative Yugoslavia of free and equal peoples« and that they »have conquered the right to organize their country in the most convenient manner to satisfy the will and interests of the peoples of Bosnia and Herzegovina and those of Yugoslavia as a whole.« These principles are also present in the Charter of UN in the first article.

The principle of the sovereign rights is incarnated in the representative bodies — the highest political organs of authority as well as in the Decision of ZAVNOBiH to transfer its sovereign right of representation abroad to AVNOJ«.

At its Second Session, ZAVNOBiH has passed the »Declaration of the Rights of the Citizens of Bosnia and Herzegovina« which guarantees equality of Serbs, Moslems and Croats, freedom of confession and conscience, freedom of speech and consultation as well as some other rights. The Charter of UN speaks generally about these rights in the 3rd Article: »respect of the rights of man and the basic liberties for all regardless of race, sex, language or faith.«

The approved principles in the documents of ZAVNOBiH and AVNOJ on which the organization of state is based represents a contribution to the development of the principles which were later accepted in the Charter of the UN.

Carrying out of the armed struggle with simultaneous organization of peoples' administration, electoral system, assemblies of the representative bodies and approval of political and legal documents in a democratic way represents the new quality in the development of the socialist revolution and the construction of the state in the situation of war operations. In the international relationships our contribution to the anti-Hitler coalition has influenced the decision of the three Allies to recognize the peoples' liberation army (NOV) and partisan units of Yugoslavia (POJ) and the Government of Yugoslavia headed by President Tito.